

3.2 Авторські права та цифрова етика у віртуальному середовищі для студентів та викладачів

Анотація: Розглянуто ключові питання цифрової етики та захисту авторських прав в умовах віртуального освітнього середовища, що швидко розвивається. Проаналізовано способи запобігання академічному шахрайству у навчальній діяльності, а також обґрунтовано необхідність формування у студентів відповідальної поведінки при використанні цифрових технологій.

У ході дослідження були застосовані методи правового аналізу, порівняльний аналіз програм для виявлення, а також розглянуто підходи до навчання етики у віртуальному середовищі. Основні висновки роботи включають важливість інтеграції курсів із цифрової етики до сучасних освітніх програм.

Практична значущість дослідження полягає у запропонованих рекомендаціях для викладачів та студентів, спрямованих на створення етично чесного освітнього середовища. Монографія пропонує комплексний підхід до навчання цифрової етики, що сприяє покращенню якості освіти та підготовці студентів до відповідального використання технологій.

Вступ

У другому десятилітті XXI століття освіта переживає глибоку трансформацію, зумовлену стрімким розвитком інформаційних технологій. Перехід від традиційної форми навчання до змішаного та дистанційного форматів навчання створив передумови для формування повноцінного віртуального освітнього середовища – майбутнього вигляду сучасної освіти (Anderson, T., 2008).

З одного боку, перехід педагогічного процесу на цифрову платформу розширює доступ здобувачів освіти до знань, відкриває нові можливості для інтерактивного навчання та персоналізації освітніх траєкторій (Pisciagno A. G.,

2013). З іншого боку, занурення у віртуальне середовище породжує цілий спектр нових викликів, які пов'язані із захистом інтелектуальної власності, дотриманням етичних норм та забезпеченням академічної чесності.

Поява та широке поширення цифрових інструментів, а також розвиток штучного інтелекту значно спростили процес генерації та розповсюдження контенту. З цієї причини нові технології створюють сприятливі умови для порушення авторських прав, плагіату та інших форм академічного шахрайства. Проблема стає особливо актуальною в контексті глобалізації та інтеграції освітніх систем коли студенти та викладачі мають доступ до величезного масиву інформації, розміщеної в Інтернеті. (Sutherland-Smith, W., 2008)

Академічне шахрайство, особливо у формі плагіату, стає дедалі гострішою проблемою у зв'язку зі свободою розробки та доступністю різних додатків для копіювання, перефразування та створення нових текстів на основі існуючих робіт. Цьому сприяє відсутність будь-яких обмежень на використання штучного інтелекту, творці якого перетворили свої моделі на повноцінні платформи з вільним доступом для розробників. І тепер в Інтернеті з'являються програми, що дозволяють до невпізнання та легко змінювати вихідні матеріали. Великі мовні моделі на їх основі легко генерують новий унікальний контент, текст, графіки, картинки і навіть відеозображення, що істотно ускладнює роботу з виявлення плагіату і підробок, забираючи час і підвищуючи навантаження на викладацький склад.

У цих умовах виникає гостра необхідність у розробці та впровадженні ефективних механізмів захисту авторських прав у віртуальному освітньому середовищі, а також у формуванні у студентів чіткого розуміння етичних норм та принципів використання цифрових технологій. Здобувачі можуть легко копіювати, змінювати та поширювати чужі роботи, часто навіть не усвідомлюючи наслідків таких дій. Викладач повинен донести до них, що крім очевидної академічної дисциплінарної відповідальності, вони втрачають мотивацію до навчання і надалі гарантовано набувають профнепридатності. (Manly, T. S., Leonard, L. N. K., & Riemenschneider, C. K. 2015)

Вищий навчальний заклад страждає набагато більше від академічного шахрайства. Адже за якістю знань випускників стоїть назва ВНЗ та багаторічна репутація. Педагогіка завжди буде не встигати за розвитком ІТ-інструментів, тому, навчання студентів основ цифрової етики, правил поваги та дотримання авторського права – це один з основних ефективних способів припинення академічного шахрайства (Hakimi L., Eynon R., Victoria A. Murphy V.A. 2021).

Основна мета даної монографії полягає в комплексному аналізі проблем, пов'язаних з авторськими правами та цифровою етикою у віртуальному освітньому середовищі, а також у розробці практичних рекомендацій для студентів та викладачів щодо дотримання етичних стандартів та запобігання академічному шахрайству.

Основні завдання дослідження включають:

- Опис проблем, пов'язаних із порушенням авторських прав в умовах онлайн-навчання.
- Аналіз методів, що використовуються для боротьби з плагіатом та академічним шахрайством у цифровому середовищі.
- Вивчення підходів до формування цифрової етики серед студентів та викладачів.
- Розробка рекомендацій щодо інтеграції курсів цифрової етики до освітніх програм для підвищення обізнаності студентів щодо наслідків порушення авторських прав.

Для досягнення поставлених цілей та завдань використовувалися такі методи:

- Аналіз нормативно-правових актів: вивчення чинного законодавства України у галузі інтелектуальної власності та освіти, а також міжнародної юридичної практики.
- Порівняльний аналіз: порівняння різних підходів до вирішення проблем авторських прав та цифрової етики у різних країнах та освітніх установах.

Результати проведеного дослідження дозволили розробити та запропонувати практичні рекомендації для студентів, викладачів та адміністрацій вишів,

спрямовані на створення чесного та етичного освітнього середовища в умовах широкого використання цифрових технологій.

3.2.1. Авторські права у віртуальному освітньому середовищі

3.2.1.1. Поняття та сутність авторських прав

Авторське право – це закріплене та охоронюване законом, виключне право автора на результати своєї інтелектуальної діяльності. Власник наукового відкриття, технічного чи творчого твору може вільно використовувати, відтворювати та розповсюджувати, а також публічно демонструвати плоди власної праці.

У науковій сфері авторське право поширюється на тексти наукових статей, монографій, підручників та інших результатів інтелектуальної діяльності, являючи собою сукупність майнових та особистих немайнових прав автора на створений ним витвір науки.

Майнові права включають право на використання контенту (розповсюдження, поширення, публічний показ тощо), декларацію про отримання винагороди за використання матеріалів та інші пов'язані права. Особисті немайнові права стосуються права авторства, права на ім'я, декларації про недоторканність праці та інші.

Сутність авторського права полягає в тому, що автор має повний контроль на використання своїх праць та право отримання винагороди за їх використання іншими особами. Авторське право виникає автоматично з моменту створення контенту та не вимагає державної реєстрації.

У контексті віртуального освітнього середовища до об'єктів авторського права можуть бути віднесені: навчальні матеріали, програмне забезпечення, відео-колекції, презентації та інші цифрові ресурси. Авторські права відіграють ключову роль у захисті інтелектуальних праць викладачів, науковців та студентів. З появою цифрових платформ та онлайн-курсів, доступ до цих

матеріалів значно розширився, що відкриває нові можливості для навчання, але також збільшує ризик неправомірного використання чужого контенту.

3.2.1.2. Особливості захисту авторських прав у цифровому середовищі

Цифрове середовище суттєво змінило умови захисту авторських прав. З одного боку, воно створило нові можливості для поширення та використання матеріалів, з іншого боку, значно спростило їхнє копіювання з метою академічного шахрайства.

На даний момент, для захисту авторських прав у цифровому середовищі використовуються різні технічні та правові заходи:

- **Технічні засоби захисту:** водяні знаки, шифрування, цифрові підписи.
- **Правові норми:** Закон про авторське право України, міжнародні договори.
- **Системи моніторингу мережі:** програмні комплекси, які дають змогу виявляти незаконне використання контенту у мережі Інтернет.

Розвиток цифрових технологій суттєво трансформував сферу інтелектуальної власності, зокрема й авторського права. Україна, як і багато інших країн, стикається з новими викликами у сфері захисту авторських прав у цифровому середовищі.

Основним нормативним актом, що регулює відносини сфери авторського права в Україні, є Закон України «Про авторське право та суміжні права».

Незважаючи на неодноразові зміни, цей нормативно-правовий інструмент не завжди встигає адекватно відображати стрімкий розвиток цифрових технологій. В результаті виникають певні прогалини та протиріччя у правовому регулюванні.

Однією з найактуальніших проблем є високий рівень академічного шахрайства в Україні. У науковому середовищі широко поширене неправильно оформлене цитування, запозичення наукових ідей та цілих статей без посилань на джерела та відвертий плагіат у роботах студентів.

Доступність публікацій у мережі Інтернет та використання для зміни контенту можливостей штучного інтелекту ускладнює ідентифікацію матеріалів, що порушують авторські права. Це суттєво ускладнює процес переслідування порушників та покарання за завдання шкоди, а також знижує рівень професіоналізму при підготовці кадрів, якість навчання студентів та рівень знань випускників ВНЗ.

Цифрове середовище стирає державні кордони, що призводить до транскордонного характеру порушень авторських прав. Це створює додаткові складнощі для викладачів та розробників програмного забезпечення, що протидіє плагіату та іншим формам академічного шахрайства.

Існуючі механізми захисту авторських прав у цифровому середовищі часто виявляються недостатньо ефективними. Це пов'язано з низкою чинників, включаючи тривалість судових процесів, високі судові витрати та недосконалість законодавства.

Низький рівень правової обізнаності серед користувачів Інтернету, нерозуміння руйнівного ступеня впливу на навчальний процес плагіату здобувачами сприяє поширенню нечесних методів та прийомів при навчанні та написанні наукових праць. Багато студентів не усвідомлюють, що незаконне копіювання та розповсюдження цифрового контенту є, крім усього іншого, порушенням закону і тягне за собою не лише учнівську, а й юридичну відповідальність.

3.2.1.3. Механізми захисту авторських прав у цифровому середовищі в Україні

Хоча в Україні реєстрація авторських прав не є обов'язковою, автори можуть зареєструвати свій контент у Державній службі інтелектуальної власності України. Це створює офіційне підтвердження авторства та може допомогти при судових розглядах.

З позовом до суду можуть звернутися будь-які правовласники, які навіть не вдалися до захисту інтелектуальної власності за допомогою патенту та ліцензій. Суд може ухвалити рішення про заборону порушень, стягнення збитків та компенсацію моральної шкоди.

Як правило, порушення авторських прав спричиняє адміністративну відповідальність у вигляді штрафів. Механізм припинення подібних дій у мережі Інтернет працює у вигляді блокувань, підстави яких прописані в Законі України «Про авторське право та суміжні права». У віртуальній мережі також широко використовуються різні технологічні засоби захисту: водяні знаки, шифрування, криптографічний захист, децентралізовані публікації та системи керування цифровими правами. Власник авторських прав може також самостійно звернутися до Служби підтримки або зв'язатися з представниками онлайн-платформи та вимагати видалення незаконно розміщеного цифрового контенту.

В Україні існують організації колективного управління авторськими правами, які займаються збиранням та розподілом роялті за використання контенту авторів, що допомагає авторам захистити свої інтереси.

3.2.1.4. Порушення авторських прав в онлайн-освіті: сучасні виклики

Сучасні технології та глобальний доступ до інформації суттєво змінили освітнє середовище. Віртуальні курси, які активно використовуються у ВНЗ та школах, а також самостійні заняття на різних платформах онлайн-курсів студентами та школярами з ініціативи батьків, як додаткова освіта, створюють новий контекст для порушень авторських прав. Учні, через безтурботність віку та недостатнього розуміння авторського права, можуть легко завантажувати та копіювати матеріали, не замислюючись про правовий захист цих праць.

Особливо гостро проблема порушень авторських прав постає під час використання цифрових освітніх платформ та систем управління навчанням (Learning Management Systems, LMS). Викладачі, які створюють унікальні курси,

часто стикаються з тим, що їх матеріали можуть бути незаконно скопійовані та використані іншими особами, зокрема колегами, без їхнього дозволу.

Найбільш поширеними порушеннями авторських прав є:

- **Плагіат:** копіювання чужих текстів, ідей або результатів досліджень без належного оформлення посилань.
- **Незаконне використання навчальних матеріалів:** копіювання та розповсюдження навчальних матеріалів без дозволу автора чи правовласника.
- **Несанкціоноване використання програмного забезпечення:** використання піратських програм для навчання.
- **Завантаження неліцензійного контенту на освітні платформи:** розміщення в освітніх ресурсах відео, аудіо та інших матеріалів, захищених авторським правом.

Крім того, плагіат як одна з форм порушення авторських прав стає все більш складним для виявлення. За допомогою штучного інтелекту студенти можуть змінювати чужі роботи таким чином, що вони проходять автоматичні системи перевірки на плагіат, залишаючись при цьому результатом унікального контенту та власних думок.

3.2.1.5. Міжнародні правові норми щодо захисту інтелектуальної власності

Правові механізми захисту авторських прав у цифровому середовищі включають як міжнародні, так і національні закони. Міжнародні конвенції встановлюють базові принципи захисту прав на інтелектуальну власність. У кожній країні існує своя нормативно-правова база, яка регулює використання цифрових ресурсів освіти та встановлює відповідальність за порушення авторських прав.

До найважливіших міжнародних договорів належать:

- **Бернська конвенція з охорони літературних та художніх творів:** один із найстаріших та найбільш значущих міжнародних договорів, що встановлює мінімальні стандарти охорони авторського права.

- **Паризька конвенція з охорони промислової власності:** регулює охорону товарних знаків, географічних вказівок, промислових зразків та винаходів.

- **Договір ВОІВ з авторського права:** доповнює Бернську конвенцію та встановлює вищі стандарти охорони авторського права у цифрову епоху.

- **Договір ВОІВ щодо виконання контенту та фонограм:** встановлює права виконавців, виробників фонограм та мовних організацій.

- **Угода ТРІПС:** встановлює мінімальні стандарти охорони інтелектуальної власності у рамках Світової організації торгівлі.

Особливо важливо для освітніх установ розуміти та дотримуватись законодавства в галузі авторських прав при використанні онлайн-матеріалів. Віртуальні платформи та навчальні ресурси повинні відповідати вимогам захисту інтелектуальної власності, щоб мінімізувати випадки порушень.

Ключові положення міжнародних правових норм:

- **Виняткове право автора:** автор має виключне право використання свого контенту.

- **Терміни дії авторського права:** авторське право діє протягом певного терміну (зазвичай 70 років після смерті автора).

- **Винятки з авторського права:** існують винятки з авторського права, що дозволяють використовувати контент без дозволу автора у певних випадках (наприклад, для цитування, наукових досліджень).

- **Відповідальність за порушення авторських прав:** за порушення авторських прав передбачено цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

3.2.2. Цифрова етика освіти

Актуальність теми створення окремої дисципліни з цифрової етики освіти обумовлена самим часом. Наприкінці другого десятиліття XXI століття масове впровадження цифрових технологій в освітній процес стало неминучою реальністю. Епідемія COVID-19 виступила каталізатором цифрової трансформації всіх видів освіти, зробивши онлайн-навчання стандартом для школярів, студентів та викладачів у всьому світі. (Selwyn, N., 2021). Віртуальні класи, цифрові платформи для оцінки знань та віддалена взаємодія учнів та педагогів стали основою сучасного освітнього середовища, оскільки війна в Україні позбавила учнів можливості зустрічатися на власні очі з викладачами ще на кілька років.

Окрім епідемій та воєн, початок третього десятиліття XXI століття визначило нові етичні виклики, що виникають внаслідок розвитку передових технологій нейромереж. Широке використання штучного інтелекту з можливістю аналізу та структурування «великих даних», вимагають переосмислення традиційних підходів до захисту інтелектуальної власності. Широке використання онлайн-інструментів для навчання та перевірки знань відкриває двері для академічного шахрайства, плагіату та маніпуляцій із результатами. Викладачі стикаються із труднощами в ідентифікації джерел інформації та авторства, особливо коли студенти використовують інструменти штучного інтелекту для переробки чужого контенту.

І, нарешті, необхідність підготовки етично відповідальних цифрових громадян є важливим завданням для освітніх закладів. Майбутнє поколінь, що народилися і вирости в цифрову епоху, залежить від того, як ефективно вони користуватимуться технологіями. (Mossberger, K., Tolbert, CJ, & McNeal, RS, 2007). Наш час потребує не тільки технічної грамотності, а й високого рівня усвідомлення етичних аспектів роботи у цифровому середовищі. Викладачі мають відігравати центральну роль у формуванні навичок цифрової етики у

сьогоднішніх студентів, навчаючи їх правилам чесного використання ресурсів та дотримання авторських прав.

Таким чином, питання цифрової етики та авторських прав стають ключовими у сучасній освітній системі, та їх інтеграція у навчальні програми необхідна для успішного та етично грамотного використання цифрових технологій.

3.2.2.1. Визначення та принципи цифрової етики

Цифрова етика є набором моральних норм і правил поведінки, які регулюють взаємодію людини з інформаційними технологіями і віртуальним середовищем. У контексті освіти цифрова етика охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із використанням інтернет-ресурсів, технологій штучного інтелекту та цифрових платформ для навчання. Вона спрямована на створення умов, за яких користувачі — школярі, студенти та викладачі — дотримуються не лише правових, а й етичних норм при роботі з цифровими даними, поважаючи інтелектуальну власність та авторські права. (Floridi, L, 2013)

Основні принципи цифрової етики включають:

- Прозорість у використанні цифрових технологій та даних.
- Відповідальність за дотримання прав інтелектуальної власності.
- Чесність під час роботи з цифровим контентом та виконання навчальних завдань.
- Конфіденційність та повага особистої інформації учасників освітнього процесу.
- Інклюзивність та доступність освітніх ресурсів для всіх здобувачів.

Ці принципи створюють основу для запобігання порушенням авторських прав та академічного шахрайства, а також формують культуру відповідальної поведінки у віртуальному середовищі (Moog, J. H., 1985).

3.2.2.2. Етичні проблеми у віртуальному середовищі: плагіат та академічне шахрайство

Віртуальне освітнє середовище пропонує безліч можливостей для здобуття знань, проте воно також створює певні етичні проблеми. Найбільш поширеними серед них є плагіат та академічне шахрайство. (Sutherland-Smith, 2008).

Плагіат — це присвоєння чужих ідей чи контенту без належного свідчення про їх автора. У віртуальному середовищі плагіат може набувати різних форм: від прямого копіювання текстів до зміни оригінальних матеріалів за допомогою програм штучного інтелекту. Сучасні автоматичні генератори тексту та ШІ можуть полегшити видозміну чужих праць, що ускладнює викладачам виявлення порушень. Платформи для перевірки на плагіат, такі як Turnitin та Unicheck, є корисними для перевірки унікальності наукових, учнівських та студентських робіт, але не завжди здатні виявити сліди переробки контенту за допомогою штучного інтелекту. (McCabe, D., Butterfield, K., & Treviño, L., 2012)

Крім плагіату, академічне шахрайство включає:

- Використання сторонніх сервісів для виконання завдань, таких як написання есе, дипломів, курсових робіт на замовлення.
- Обман при складанні іспитів, тестів з використанням засобів та методів заборонених підказок та джерел.
- Шахрайство з цифровими ідентифікаційними даними — наприклад, коли студенти використовують чужі облікові дані та фальшиві документи для проходження тестів за інших учнів із заміною особи.

Ці проблеми вимагають особливої уваги з боку викладачів, які мають не лише контролювати виконання завдань, а й навчати студентів важливості дотримання академічної чесності.

3.2.2.3. Роль викладачів у формуванні цифрової етики у студентів

Викладачі відіграють ключову роль у формуванні цифрової етики у студентів. Вони не лише передають знання, а й є прикладом для наслідування, демонструючи важливість дотримання моральних та правових норм під час роботи з цифровими технологіями. (Mossberger, K., Tolbert, CJ, & McNeal, RS, 2007).

Основні завдання викладачів у контексті цифрової етики:

- Навчання студентів основ авторських прав та роз'яснення як правильно використовувати чужі роботи, уникаючи порушень.
- Формування усвідомлення наслідків академічного шахрайства, включаючи негативні довгострокові наслідки для кар'єри та професійної репутації.
- Інтеграція цифрової етики у навчальний процес шляхом створення та реалізації факультативних курсів, семінарів та обговорень, присвячених питанням академічної чесності, етики у використанні штучного інтелекту та онлайн-ресурсів.
- Створення умов для академічної чесності шляхом застосування технологій для виявлення порушень та розробки методик, спрямованих на запобігання шахрайству.

Викладач має виступати не лише як «контролер», а й як наставник, допомагаючи студентам зрозуміти важливість дотримання етичних норм у цифровому середовищі. Впровадження цифрової етики в освітні програми є важливим кроком на шляху створення відповідального і морального суспільства, готового до ефективного використання цифрових технологій у майбутньому. (Floridi, L., 2013).

3.2.2.4. Цифрова етика в українській освіті

В Україні на даний момент цифрова етика як окрема дисципліна не викладається в більшості навчальних закладів. Однак теми, пов'язані з цифровою

грамотністю та етикою, поступово інтегруються до освітніх програм, особливо в рамках курсів з інформатики та права.

Міністерство цифрової трансформації активно просуває ініціативи підвищення цифрової грамотності через платформу "Дія. Цифрова освіта". Ця платформа пропонує серіали та курси, спрямовані на розвиток цифрових навичок, включаючи питання етики використання цифрових технологій. У рамках таких освітніх ініціатив, наприклад, розглядаються цифрові компетенції для викладачів та студентів. (Міністерство цифрової трансформації України., 2021) Міністерством освіти і науки України, а також силами ВНЗ проводяться вебінари та семінари з тематики: «Цифрова грамотність для українських студентів», де розглядаються питання використання цифрових технологій, у тому числі етичні аспекти, які важливі при працевлаштуванні та в освітньому процесі.

У найближчому майбутньому очікується ширше впровадження таких тем в освітні програми, враховуючи зростання важливості цифрової етики та грамотності на міжнародному рівні та їх актуальність для України у цей складний для країни період.

Існує також низка ініціатив міжнародних та неурядових організацій, які підтримує ЮНЕСКО, які спрямовані на розвиток медіа- та інформаційної грамотності у здобувачів освіти, включаючи усвідомлення етичних питань в інтернеті. Деякі університети та школи поступово та самостійно починають інтегрувати теми, пов'язані з цифровою грамотністю та етикою в рамках курсів з інформатики, права чи соціальних дисциплін. Наприклад, у рамках курсів з кібербезпеки, основ інтернет-грамотності або правових аспектів ІТ обговорюються питання авторських прав, конфіденційності даних та відповідальна поведінка у цифровому середовищі.

3.2.3. Інструменти боротьби з плагіатом та порушеннями авторських прав

Проблема плагіату, або запозичення чужих ідей без належної вказівки авторства, супроводжує людство протягом усієї його історії. Хоча термін "плагіат" з'явився відносно недавно, суть цієї проблеми залишається незмінною: неправомірне присвоєння чужого інтелектуального контенту.

У ХХІ столітті, з настанням цифрової епохи, розвиток технологій зробило копіювання та розповсюдження інформації неймовірно легким. Це спричинило значне зростання випадків плагіату.

Статистика застосування цього, найбільш поширеного виду академічного шахрайства, варіюється в залежності від країни, освітньої системи та рівня контролю, але є кілька глобальних тенденцій.

Дослідження показують, що від 20% до 30% студентів у всьому світі визнаються у тому, що вони хоча б раз у навчальній практиці використовували плагіат. У дослідженні, проведеному серед американських студентів, приблизно 58% студентів коледжів визнали, що копіювали частини роботи без джерела (Keegan, L. 2020).

У Великобританії тільки у 2019 році 58,000 випадків академічного шахрайства були офіційно зареєстровані в університетах, що стало наочним свідченням актуальності проблеми. Згідно з дослідженням компанії iThenticate, плагіат зустрічається у більш ніж 20% наукових праць, що перевіряються на наявність запозичень. Особливо часто з цим видом академічного шахрайства стикаються в країнах з науковими системами, що розвиваються, де контроль за оригінальністю праць може бути менш суворим.

В Україні проблема плагіату в наукових та освітніх закладах викликає занепокоєння серед науковців та громадських діячів. Старший науковий співробітник Національної академії наук України Ірина Єгорченко заявила, що середній рівень плагіату у наукових працях може становити близько 30%. Це

наголошує на системному характері проблеми, яка ускладнює розвиток якісного наукового та освітнього процесу країни. (Ірина Лопатіна, 2016).

Крім того, гучні справи, пов'язані з плагіатом у роботах високопосадовців, таких як колишній міністр освіти Сергій Шкарлет, також посилили увагу до цієї теми в українських медіа. Незважаючи на викриття, влада часто не вживає заходів щодо покарання винних, що викликає критику з боку громадських ініціатив, на кшталт «Діссергейту». (Єлизавета Чижик, 2021)

Наведені дані світової та української статистики свідчать про високу поширеність плагіату, що робить необхідним запровадження суворих етичних норм та впровадження сучасних інструментів для боротьби з порушеннями авторських прав у науковій сфері.

Безумовно, технології, з одного боку, полегшують процес незаконних запозичень, опублікованих чужих ідей, але парадокс їх розвитку полягає в тому, що вони можуть служити на благо, збільшуючи результативність перевірок робіт здобувачів освіти і знизити навантаження на викладачів.

3.2.3.1 Сучасні програмні рішення виявлення плагіату

Незамінним інструментом у боротьбі з академічним шахрайством та захистом авторських прав виступають сучасні програмні рішення для виявлення плагіату. Ці програми дозволяють швидко та ефективно порівнювати тексти з великими базами даних, виявляючи збіги та підозрілі фрагменти.

Розробники платформ анти плагіату впровадили алгоритми аналізу, що завантажуються для перевірки тексту, на рівні слів, фраз і навіть стилістичних особливостей шляхом порівняння з веб-сторінками, науковими статтями, книгами та іншими джерелами аж до блогів та соцмереж.

В останні роки розроблено безліч подібних додатків для виявлення плагіату, що відкриває викладачам можливість вибору зручного та зрозумілого інструменту для більш ефективного виявлення випадків академічного

шахрайства та порушень авторських прав в освітньому середовищі. Серед найбільш популярних та широко використовуваних систем можна виділити такі:

- Turnitin - це одна з провідних систем для перевірки текстів на плагіат, яка інтегрується з навчальними платформами, надаючи викладачам та студентам можливості не тільки для виявлення запозичених текстів, але й для аналізу цитувань та грамотного оформлення джерел. Ця платформа знаходить збіги в академічних статтях, студентських роботах, інтернет-контенті, а також бази даних відомих видавництв.

- Unicheck — ця система активно використовується в країнах СНД, включаючи Україну, та адаптована до роботи з українськими текстами. Вона підтримує інтеграцію з платформами для дистанційного навчання, що полегшує процес перевірки студентських робіт на наявність плагіату. Unicheck допомагає не тільки виявити текстові збіги, але й надає викладачам інструменти виявлення хитрих форм плагіату, наприклад, перефразування з метою підвищення унікальності результату перевірки.

Крім цих рішень, існують інші програми виявлення плагіату, наприклад, Grammarly, яка перевіряє тексти на оригінальність поряд із функціями корекції граматики. Популярний сервіс, що пропонує широкий спектр функцій Plagscan часто використовується для аналізу текстів в освітніх і корпоративних структурах. Програма підтримує аналіз цитування та створення звітів.

Серед безкоштовних програм з популярною зараз опцією відкритого коду можна виділити Viper, але платформа дозволяє проводити тільки базовий аналіз текстів на предмет плагіату.

Сучасну освіту сьогодні важко уявити без програм перевірки на плагіат. При дистанційному навчанні роботи студентів потрапляють до рук викладача у цифровому вигляді. Це спрощує автоматизацію перевірки текстів та дозволяє викладачам заощадити час та ресурси.

Саме по собі використання програм допомагає запобігати плагіату і сприяє формуванню культури академічної чесності. Здобувачі освіти знають, що їхні роботи пройдуть перевірку на антиплагіат і, у разі виявлення запозичень,

викладач знизить оцінку або зовсім не прийме завдання. Таким чином, програми допомагають забезпечити оригінальність навчальних матеріалів та наукових публікацій.

3.2.3.2 Штучний інтелект як виявлення академічного шахрайства

Друге десятиліття XXI століття назавжди увійде в історію як нова віха технологічного прогресу. У 2020-му році нейромережі, що розроблялися з 1956-го року, набули масового поширення, по-перше, завдяки тому, що навчилися відповідати на запитання простими і зрозумілими відповідями у вигляді генерації тексту, по-друге, завдяки перетворенню цих систем великих мовних моделей штучного інтелекту у повноцінні платформи.

На сьогодні існує безліч додатків, які значно спрощують роботу з провідними ШІ – ChatGPT та Gemini, автоматично підлаштовуючи їх під потреби користувача. Зокрема, нейромережі почали активно використовуватися для написання наукових праць, студентських робіт та учнівських завдань.

Однак, еволюція технологій відмінно «працює в обидві сторони». Завдяки здібностям машинного навчання та обробки природної мови, сучасні програми на основі штучного інтелекту або безпосереднє використання програм ChatGPT та Gemini відкриває можливість більш глибокого аналізу будь-яких текстових даних, значно перевищуючи в цьому плані традиційні системи для перевірки плагіату. Штучний інтелект здатний виявляти як прямі збіги тексту, так і складні форми плагіату, наприклад, перефразування, зміна синтаксису і структури речень. (Guo, H., Johnson, M., Ercikan, K., Saldivia, L., & Worthington, M., 2024)

Важливим і практично ідеальним інструментом боротьби з плагіатом стає здатність складати портрет автора, аналізуючи стилістичні особливості тексту. Викладач зможе скласти профіль на кожного студента, проаналізувавши попередні роботи, письмові та навіть усні відповіді за допомогою нейромереж. Згодом ШІ порівняє будь-які відповіді учня зі збереженими шаблонами,

дозволяючи виявляти підозрілі зміни у стилі письма, що вказують на можливість використання сторонніх джерел або автоматичних генераторів тексту.

3.2.3.3 Запобігання плагіату та захист авторських прав у віртуальному освітньому середовищі

Посилення контролю за дотриманням авторських прав для запобігання академічному шахрайству у віртуальному освітньому середовищі потребує комплексних заходів від викладачів та ВНЗ. По суті, вони вступають у технологічну гонку із здобувачами освіти, в якій останні часто виходять переможцями через широку доступність нових досягнень ІТ-індустрії, популярність розробок додатків з відкритим кодом.

На відміну від користувачів програмного забезпечення, ВНЗ не можуть самостійно впровадити подібні інструменти без схвалення державних органів та ліцензування, що вимагає від навчальних закладів чималих витрат, а також підготовку штату фахівців, підвищення кваліфікації викладачів до рівня впевнених користувачів ПЗ.

Інтеграція етичних норм в освітній процес може бути реально дієвою відповіддю на розвиток технологій. Викладачі можуть і повинні активно обговорювати зі студентами питання авторських прав та цифрової етики, роз'яснюючи важливість дотримання цих норм та наслідків порушення. Здобувачі зобов'язані зрозуміти, що подібними хитрощами позбавляють себе майбутнього і ставлять хрест на професійній кар'єрі. Однак, не менш важливою частиною цифрової етики є пояснення того, як правильно використовувати джерела і уникати плагіату.

З іншого боку, використання систем для перевірки плагіату має стати обов'язковою та невід'ємною частиною навчального процесу. Студенти повинні бути ознайомлені з роботою таких платформ та зобов'язані перевіряти свої роботи перед здаванням. Це допоможе не лише знизити кількість випадків академічного шахрайства, а й покращити їхні навички роботи з джерелами.

Навчальні заклади повинні встановити чіткі правила щодо академічної чесності та авторських прав. Насамперед ВНЗ може вжити чіткого списку дисциплінарних заходів у разі порушення правил, по-друге, визначитися з конкретними видами систем для перевірки плагіату.

Курси з цифрової грамотності, що включають теми, пов'язані з авторськими правами та етикою, допоможуть підготувати студентів до роботи в цифровому середовищі та сформувати у них відповідальність за власні дії в Інтернеті.

Впровадження сучасних програмних рішень та технологій на базі ШІ повинно мати експериментальний характер. Нейромережі ще тільки входять у наше життя і немає верифікованого визначення ефективності цих технологій у частині відсотка помилкових висновків та рішень. Незважаючи на унікальність та майже безмежні можливості аналізу масиву інформації, штучний інтелект тільки починає свій шлях до досконалості і може використовуватися викладачами як додатковий, але не основний помічник.

3.2.4. Значення цифрової етики для майбутнього студентів

Цифрова епоха надає студентам безпрецедентний доступ до інформації, інструментам її аналізу, і найголовніше – автоматичної обробки до невпізнання авторства. Освітня система реагує на це, в першу чергу, з каральної позиції, але з психологічної точки зору ІТ-прогрес значно впливає на студентів.

Легкість доступу до інформації, численні приклади «вигідного» плагіату інтелектуального контенту однолітками, які стають успішними не тільки у навчанні, але й на сторінках соцмереж, створює безпрецедентне бажання піддатися спокусі використовувати чужий інтелектуальний контент або порушити конфіденційність.

Безпроблемність копіювання, розповсюдження та модифікації цифрового контенту, а також анонімність онлайн-простору знижують поріг для порушень авторських прав, плагіату та інших етичних норм. В результаті студенти часто

стикаються з дилемою між прагненням до успіху і дотриманням етичних принципів. (Mills, Wren Allen. 2010).

3.2.4.1. Наслідки порушень авторських прав та етичних норм для студентів

Порушення авторських прав та академічна нечесність несуть значні наслідки у майбутньому для кожного недбайливого студента. Рано чи пізно плагіат може призвести до академічних санкцій: анулювання робіт, відрахування або інших дисциплінарних заходів. Перехід до онлайн-навчання дозволяє ВНЗ, при бажанні, практично вічно, зберігати студентські курсові, дипломні роботи і тоді, проблема академічного шахрайства може наздогнати випускника в самий невідповідний момент його професійної кар'єри.

Порушення етичних норм підриває репутацію студента, що може позначитися на його подальших навчальних та згодом професійних перспективах. Прозорість оцінок та коментарів робіт у віртуальному навчальному середовищі змусить інших педагогів уважніше придивитися до робіт студентів, викритих у плагіаті. Подібна закономірна підозрілість може призвести до упередженості і знизити якість оцінок випускника. (Montoneri, B., De Souza, D. E., Lee, B. E. L., & Leichsenring, A. 2020)

Проблема не зникне поза стінами alma mater. Роботодавці вимагають від ВНЗ надійної верифікації дипломів та доказів рівня знань фахівців. Зрештою, виконання цих побажань можуть призвести не лише до розміщення дипломів на блокчейні, а й до децентралізованої публікації в реальному часі всієї навчальної траєкторії, де негативно позначиться тривале слідування несумлінним практикам. Вони об'єктивно знижують мотивацію та перешкоджають розвитку справжніх навичок, що робить випускників менш конкурентоспроможними на ринку праці.

Порушення авторських прав може призвести до серйозних юридичних наслідків для студентів, оскільки інтелектуальна власність захищена законом.

Якщо студент порушує авторські права, копіюючи чужі тексти або запозичуючи матеріали без належного дозволу правовласника, це може призвести до таких правових наслідків:

1. Адміністративна відповідальність. Порушення авторських прав може спричинити громадянський позов з боку власника прав. Якщо власнику вдається довести факт порушення, студент може бути зобов'язаний судом відшкодувати матеріальні збитки, які можуть включати не лише вартість ліцензій, а й компенсацію за моральну шкоду. Розмір відшкодування може змінюватись, але в деяких випадках він може бути досить значним.

2. Штрафи та санкції. Залежно від юрисдикції, порушення авторських прав можуть спричинити великі штрафи. Судова практика США та інших розвинених країн така, що студенти можуть зіткнутися з обов'язковими виплатами за кожне порушення. В Україні також діє законодавство, яке регулює авторські права (Закон України «Про авторське право та суміжні права»), яке може накладати штрафи та інші санкції за порушення.

3. Кримінальна відповідальність. У більш серйозних випадках, коли порушення носить масштабний характер або скоєно з метою отримання прибутку, студент може зазнавати кримінальної відповідальності. Залежно від законів конкретної країни, покарання може містити позбавлення волі, особливо якщо збитки власнику авторських прав є значними. (Office for Harmonization in the Internal Market (OHIM), Europol, & Eurojust. 2014)

Таким чином розуміння важливості дотримання авторських прав є ключовим аспектом цифрової етики. Для студентів це не лише етичний обов'язок, а й необхідність, оскільки порушення таких норм може призвести до серйозних юридичних наслідків та завдати шкоди їхній майбутній кар'єрі.

3.2.4.2. Важливість формування відповідальності у цифровому середовищі

Формування відповідальності у цифровому середовищі стає ключовим фактором для успіху студентів у майбутньому. Освітні установи повинні не лише передавати знання, а й розвивати у студентів усвідомлення важливості дотримання етичних норм в інтернеті та цифровому середовищі. (Kumar, S. 2024)

Здобувачі освіти повинні повною мірою усвідомлювати зміст прав на інтелектуальну власність, повагу до авторських прав та розуміння правових наслідків їх порушення. Сучасний студент зобов'язаний вміти критично оцінювати інформацію, одержану з Інтернету, а також коректно використовувати її у своїх роботах. Таким чином, прищеплення відповідальності у цифровому середовищі — це внесок у формування зрілих у цифровому плані громадян України, здатних з повагою ставитися до інтелектуальної праці інших людей.

Знання цифрової етики є ключовою навичкою для успішної роботи в сучасному світі з багатьох причин. Сучасні компанії все частіше працюють з великими обсягами особистих даних, що вимагає від співробітників розуміння етичних норм під час їх обробки та захисту. Знання цифрової етики допомагає фахівцям забезпечити конфіденційність та захист даних, уникаючи порушень, які можуть призвести до фінансових втрат та репутаційних ризиків для компанії. (Floridi, L. 2013)

У світі, де порушення авторських прав та зловживання технологіями може призвести до юридичних наслідків, знання цифрової етики допомагає уникнути помилок, пов'язаних з інтелектуальною власністю, використанням контенту та програмних рішень. Працівники, які розуміють важливість дотримання правових норм у цифровому середовищі, знижують ризики судових розглядів для компанії.

Сучасним громадянам України важливо не лише знати як використовувати цифрові інструменти, а й розуміти як це робити етично. Наприклад,

використання штучного інтелекту вимагає розуміння етичних обмежень у плані запобігання дискримінації та дотримання конфіденційності при роботі з інформацією. Ці навички стають все більш популярними в компаніях, які впроваджують нові технології.

В умовах високої конкуренції на глобальному ринку репутація компанії пов'язана з її етичною поведінкою. Співробітники, які діють відповідно до принципів цифрової етики, сприяють підвищенню довіри з боку клієнтів та партнерів, що є важливим фактором для успішного ведення бізнесу.

Для самого працівника знання цифрової етики відкриває можливості кар'єрного зростання. Етично мислячі фахівці стають цінними ресурсами для компаній, які прагнуть сталого розвитку та соціальної відповідальності. (Brey, P. A. E. 2012)

Таким чином, цифрова етика відіграє важливу роль у створенні безпечного, справедливого та успішного цифрового середовища. Ця навичка є невід'ємною частиною професійної компетенції в XXI столітті, особливо для тих, хто хоче досягти успіху в умовах світу технологій, який постійно змінюється.

3.2.4.3. Приклади успішних практик впровадження цифрової етики в освітні програми

Деякі навчальні заклади вже активно працюють над впровадженням цифрової етики у навчальні програми. Наприклад, ряд університетів США та Європи вводять обов'язкові курси з цифрової грамотності та етики, де навчають студентів правильного використання цифрових ресурсів, боротьби з плагіатом та дотримання авторських прав.

Стенфордський університет розробив курс "Етика штучного інтелекту", який вивчає соціальні та етичні наслідки розвитку нейромереж. Масачусетський технологічний інститут пропонує студентам можливість пройти стажування у компаніях, які займаються розробкою етичних технологій.

В Україні також ведеться робота з інтеграції цифрової етики у віртуальне середовище навчання програми, щоправда, на початковому етапі. Поки що йдеться про масштабну перевірку робіт студентів на платформах антиплагіату. Крім того, в деяких університетах обговорюються окремі програми для підготовки студентів до роботи у цифровому середовищі, які включають навчання цифрової етики, прав на інтелектуальну власність та відповідальне використання нових технологій.

Впровадження подібних курсів наголошує на усвідомленні в педагогіці важливості створення культури відповідальності та поваги до авторських прав, що сприяє формуванню у студентів навичок, необхідних для успішної роботи в сучасному цифровому суспільстві.

Висновки

Тема авторських прав та цифрової етики у віртуальному середовищі порушує актуальні та надзвичайно важливі питання, які стають невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. В епоху стрімкого розвитку ІТ-технологій та штучного інтелекту учні набагато більше схиляються до академічного шахрайства та плагіату, щоб «спростити собі життя», оскільки такі методи здаються їм швидким та легким вирішенням складних навчальних завдань. Насправді, крім втрати знань та зниження професійного рівня підготовки, студенти можуть зіткнутися з більш серйозними наслідками від дії механізмів захисту інтелектуальної власності до неможливості знайти роботу в майбутньому.

У цій роботі не випадково зроблено акцент на необхідності впровадження цифрової етики як обов'язкового елемента освіти. Формування у студентів усвідомлення важливості дотримання етичних норм та авторських прав – це не просто технічне питання, це питання майбутнього суспільства України. Віртуальне середовище пропонує безмежні можливості для здобуття знань, але одночасно воно створює значні ризики, якщо не будуть встановлені чіткі етичні рамки вже сьогодні. Відповідальність за запуск цього процесу лежить як на

студентах, так і на викладачах, що робить висновки дослідження вкрай корисними для реального впровадження у навчальні програми.

Цифрова етика як окремий і самостійний предмет – найправильніша відповідь вибуховому розвитку штучного інтелекту в XXI столітті. Проблеми авторських прав та академічної чесності вимагають постійної уваги та модернізації підходів у зв'язку з динамічним розвитком технологій, але ніхто на сьогоднішній день не може дати чіткої відповіді до чого призведе еволюція нейромереж. Наявний на момент публікації монографії короткий досвід роботи демонструє велику проблему регулювання штучного інтелекту, розвиток якого випереджає будь-які концепції законодавчих ініціатив з цього питання. І лише етичні норми щодо авторського права залишаються непорушними критеріями професійної та соціальної відповідальності.

Основні висновки проведеного дослідження полягають у тому, що впровадження цифрової етики в освітні програми може бути поетапним.

Початок вже покладено шляхом практично повсюдного використання програмних рішень для виявлення плагіату. У роботі наводяться приклади використання платформ Turnitin та Unicheck. Надалі, на рівні ВНЗ та неурядових просвітницьких організацій, мають активно впроваджуватися курси та семінари, присвячені етичним питанням у цифровому середовищі. Постійне обговорення важливості дотримання авторських прав, яке в майбутньому захистить плоди праці професійної діяльності самих студентів, стане основою формування цифрової етики як окремої дисципліни.

Варто підкреслити високу роль викладачів у цьому процесі. Крім навчання студентів елементам правильного запозичення та цитування наукових праць, вони мають особисто демонструвати відповідальність та повагу до авторських прав під час роботи з цифровими ресурсами. Студенти зобов'язані розуміти, що порушення авторських прав можуть призвести не тільки до академічних санкцій, але й до юридичних наслідків, які можуть негативно вплинути на їхні кар'єрні перспективи. Вони повинні усвідомлено підходити до використання онлайн-інструментів та уникати плагіату, навчаючись правильному цитуванню та

дотриманню авторських прав. Завдання викладача – пояснити здобувачам освіти, що розвиток навичок роботи з цифровими технологіями, розуміння авторських прав та етики, сприятиме зростанню їхньої конкурентоспроможності у майбутньому та успішно застосовувати ці знання у професійній діяльності.

Віртуальне середовище створює не тільки нові виклики як для студентів, так і для викладачів, вимагаючи посиленого контролю над академічною чесністю, але й створює нові можливості. Технології перевірки антиплагіату можуть бути впроваджені у навчальний процес, знижуючи навантаження на педагогів, частково автоматизуючи процес перевірки завдань на академічну чесність та їхню оцінку. Боротьба з порушеннями може вийти на новий рівень при використанні викладачами штучного інтелекту, за допомогою якого можна створювати авторський профіль студента, але використання подібних методів є досить експериментальним, потребує постійної адаптації та вдосконалення.

Розвиток ІТ-технологій працює у двох напрямках, підвищуючи не лише можливості для шахрайства, а й протидії плагіату, а також роблять процес навчання повністю прозорим для роботодавців з метою якісного підбору кадрів. У цьому сенсі тема авторських прав і цифрової етики у віртуальному середовищі набувають нового виміру і потребують глибшого розуміння та усвідомлення.

Цифрова етика стає невід'ємною частиною освітнього процесу, оскільки вона допомагає формувати у студентів відповідальність за їхні дії у віртуальному середовищі, а також повагу до інтелектуальної власності інших людей. Дотримання етичних стандартів та захист авторських прав є важливими умовами для створення якісного освітнього середовища та успішної професійної кар'єри студентів у майбутньому.